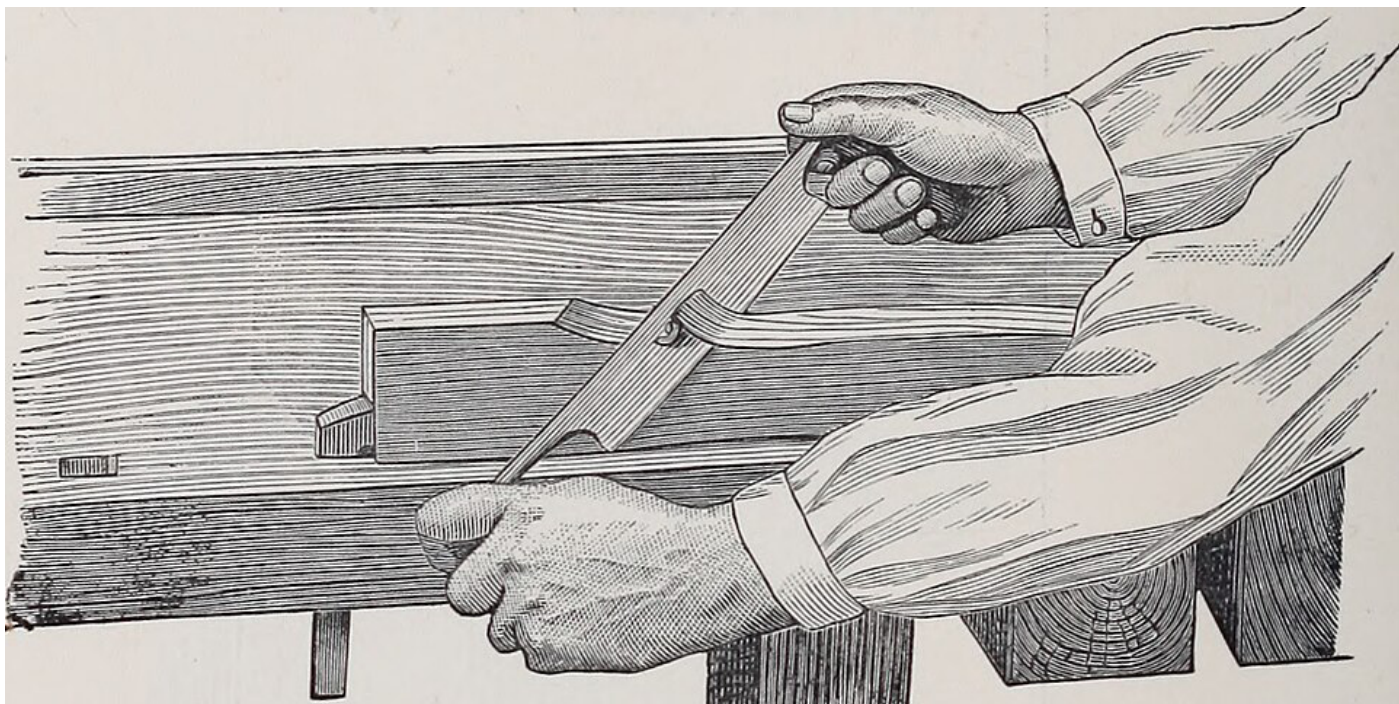

Hva kan vi lære av Otto Salomon?

Eivind Falk, instituttleder Norsk håndverksinstitutt og flisespikker

Det trengs et betydelig løft for det praktiske håndverket i grunnskolen. Løftet trengs selvsagt for å ta vare på våre stavkirker og tømmerhus i fremtiden, men også fordi det praktiske håndverket bidrar til å gjøre oss alle til *gangs menneske*¹. For håndverk, og det å skape noe med egne hender, er en uløselig del av det å være menneske. Likevel ser vi at arenaene for praktisk håndverk stadig forvitrer, både hjemme og i skolen. Håndverksnestor Jon Godal forteller at på Rauland, der han har vokst opp, var femårsdagen viktig. For ved fylte fem år fikk alle en skarpslipt kniv. I dag får mange barn i stedet et nettbrett.

I forbindelse med samlingen Løfte håndverket samling på Lillehammer i 2025, pekte den svært håndverksinteresserte Dronning Sonja på nettopp viktigheten av å starte med praktisk håndverk tidlig:

....Det er også mitt håp at vi i enda sterkere grad kan legge til rette for å formidle tradisjonshåndverk tidlig i grunnskolen, altså mye tidligere enn bare videregående. Slik at unger som har talent og interesse, også får prøve seg innenfor dette feltet. Det kan handle om så meget forskjellig som å smi en ildraker, å snekre en fuglekaske, strikke et skjerf eller spikke en seljefløyte. Å oppleve gleden og stoltheten ved å skape med egne hender, tidlig i utdanningsløpet, er viktig. Både for den enkelte og for rekrutteringen innen fagfeltet².

Selv har jeg holdt en masse spikkekurs de siste 30 årene, over hele landet, og jeg opplever at barn er sulteforet på å få lov til å skape noe med kniv og et ferskt stykke tre. Gleden over å spikke en seljefløyte eller en smørekniv kan ikke overvurderes. Det skjer noe bra med oss som mennesker når vi driver med håndverk, og det endrer oss på en positiv måte. Men dette er ikke noen ny oppdagelse. Allerede for 130 år siden skrev Otto Salomon om hvordan sløydundervisning i skolen bidrar til å forme oss. I dag trenger vi Otto Salomon mer enn noen gang.

Otto Salomon (1849–1907) var sløydepedagog og sentral i arbeidet med å formidle håndverk til en ny generasjon. Av mange er han regnet som sløydebevegelsens far. Otto Salomon var med og etablerte sløydskole for gutter på Nääs slott allerede i 1872.

Når vi i denne artikkelen omtaler sløyd, tenker nok de fleste først og fremst på tresløyd. På Nääs ble det undervist i både tre-, metall- og tekstilsløyd. Allerede i 1874 startet de opp med tekstilsløyd for jentene. Salomon var skeptisk til metallsløyd fordi han mente at materialet var for tungt å bearbeide for barn. Metallsløyden inntok derfor ikke Nääs før i 1914, syv år etter Salomons død.

Det var onkelen August Abrahamson og hans kone Euphrosyne Abrahamson som hadde ideen til skolen, og som hentet inn Otto Salomon. Som pedagog var han inspirert av filosofene Montesquieu og Rousseau i sitt arbeid. Rousseau var nok den som hadde størst innflytelse på Salomon. I den velkjente boken *Emile* peker Rousseau på viktigheten av læring gjennom handling, erfaring og kroppsarbeid. Det var nemlig ikke først og fremst for å dekke et fremtidig behov for tømrere og snekkere at Salomon ønsket å fremme skolens håndverksøvelser. Salomon ville bruke sløyden for å bidra til å utvikle hele mennesket. Han ville utvikle kjærligheten til og respekten for fysisk arbeid, noe som harmonerte godt med Salomons humanistiske livssyn. Gjennom sløydundervisningen ville han utvikle egenskaper som selvhjulpenheten, orden, nøyaktighet, oppmerksomhet, flid og utholdenhet. Etter hvert begynte også skolen på Nääs å organisere en lærerutdanning slik at ideene kunne spres videre enda mer effektivt, og også utenfor Nääs. Også de andre nordiske landene hadde sine sløydprofeter.

Finland var først

Først ute var finske Uno Cygneus. Cygneus fikk gjennomslag for sløyd som obligatorisk fag allerede fra 1866. Han var en stor inspirasjonskilde for Salomon, som besøkte Finland for å lære om hvordan sløydundervisningen bidrar til å utvikle elevene som mennesker. Salomon og Cygneus hadde tett kontakt frem til Cygneus døde i 1888.

I Norge er Hans Konrad Kjennerud kjent som skolesløydens far. Kjennerud ledet arbeidet med en sløydskole i Halden fra 1876, og skrev flere lærebøker. Kjennerud hadde nær kontakt med Salomon, og gikk blant annet på kurs på Nääs. Det var dermed flere som holdt fanen høyt og fremmet sløydundervisning i skolen mot slutten av 1800-tallet. Det er likevel Salomon som hadde størst innflytelse i samtiden, ikke minst fordi han også bidro så sterkt til å fremme sløydpedagogikken internasjonalt gjennom praksis, skrift og tale. Nääs og Salomons betydelige internasjonale posisjon bekreftes gjennom at deltagere fra hele 35 land reiste på kurs for å lære. I årene mellom 1875 og 1914 deltok hele utenlandske 1500 deltagere på kurs. Virksomheten på Nääs blir derfor regnet som avgjørende for at sløydfaget ble innført i land som for eksempel Uruguay, Russland, England og Norge.

Fra knoppskyting til avblomstring

Denne sløydrevolusjonen tuftet på Rousseaus ideer, ble avgjørende for at sløyd fikk et så solid fotfeste i nordisk grunnskole gjennom 1900-tallet. I dag, nær 130 år etterpå, kan vi konstatere at sløydundervisningen i norsk skole er svekket og nedprioritert. Faget kunst og håndverk er verken regnet som et basisfag eller en grunnleggende ferdighet. Matematikk, norsk og engelsk er de prioriterte basisfagene, mens de grunnleggende, tverrfaglige ferdighetene er definert til å være lesing, skriving, regning, digitale ferdigheter og muntlige ferdigheter.

Grøndahl-utvalget fra 2016 er ikke enig i denne prioriteringen. I utvalgets rapport *Lenge leve tradisjonshåndverket!* står det:

Utvalget mener at det er viktig at barn allerede i tidlig alder får møte håndverksfagene. Møter barna håndverket i barnehagen, skolen og SFO, har de fått et grunnlag for å forstå håndverk og en lyst til å skape noe med hendene. Vi mener at interessen for tradisjonelle yrkesfag legges når barn og unge får muligheten til å arbeide med ulike materialer som tre, tekstil, metall og leire.

Men mens Grøndahl-utvalget hadde søkelys på å skape fremtidens generasjon av tradisjonshåndverkere, er Salomon først og fremst opptatt av hvordan det å få prøve manuelt håndverk i ung alder, gjør oss til bedre mennesker. Noen har trukket dette enda lenger. Murer og håndverksfilosof Mathias Tesfaye hevder i sin bok *Kloke hender* at det er nettopp er håndverket som gjør oss til mennesker.

Stipendiat ved Oslo Met, Bibbi Omtveit har forsket på *Gruppestørrelse og lærertetthet i grunnskolefaget kunst og håndverk*. Hun peker på at det i læreplanen fra 1939 anbefales grupper i sløyd og håndarbeid på 15 elever, av hensyn til både kvalitet og sikkerhet. I dag er dette overlatt til lokale vurderinger. Omtveit uttaler til Forskning.no:

Når du har 26 elever i eit rom som er laga for 15, må du tilpasse. Nokre gonger betyr det at du må droppe sløyden heilt.

Med en håndverksundervisning i skolen som er på vikende front, og som tydelig nedprioriteres, er det fristende å børste støv av sløydpedagogen Salomon. I sin bok *The Theory of Educational Sloyd* begrunner nemlig Otto Salomon hvorfor det er så viktig med håndverk og sløyd gjennom sine 7 formative mål³:

1. Sløyd gir en smak av, og skaper en kjærlighet til, arbeid generelt

Gjennom praktisk arbeid i skolen får de mulighet til å lære seg at arbeid har en verdi, at man kan skape noe sammen med andre og at fysisk arbeid faktisk gir resultater. Salomon skriver:

Det er et faktum at i en stor del av det vanlige arbeidet barn utfører på skolen, så ser de ingen verdi, hverken for dem selv, eller for de rundt dem.

Barn er derimot langt mer interessert i å lage gjenstander når de vet at de kan bruke dem. De elsker arbeidet knyttet til slik produksjon.

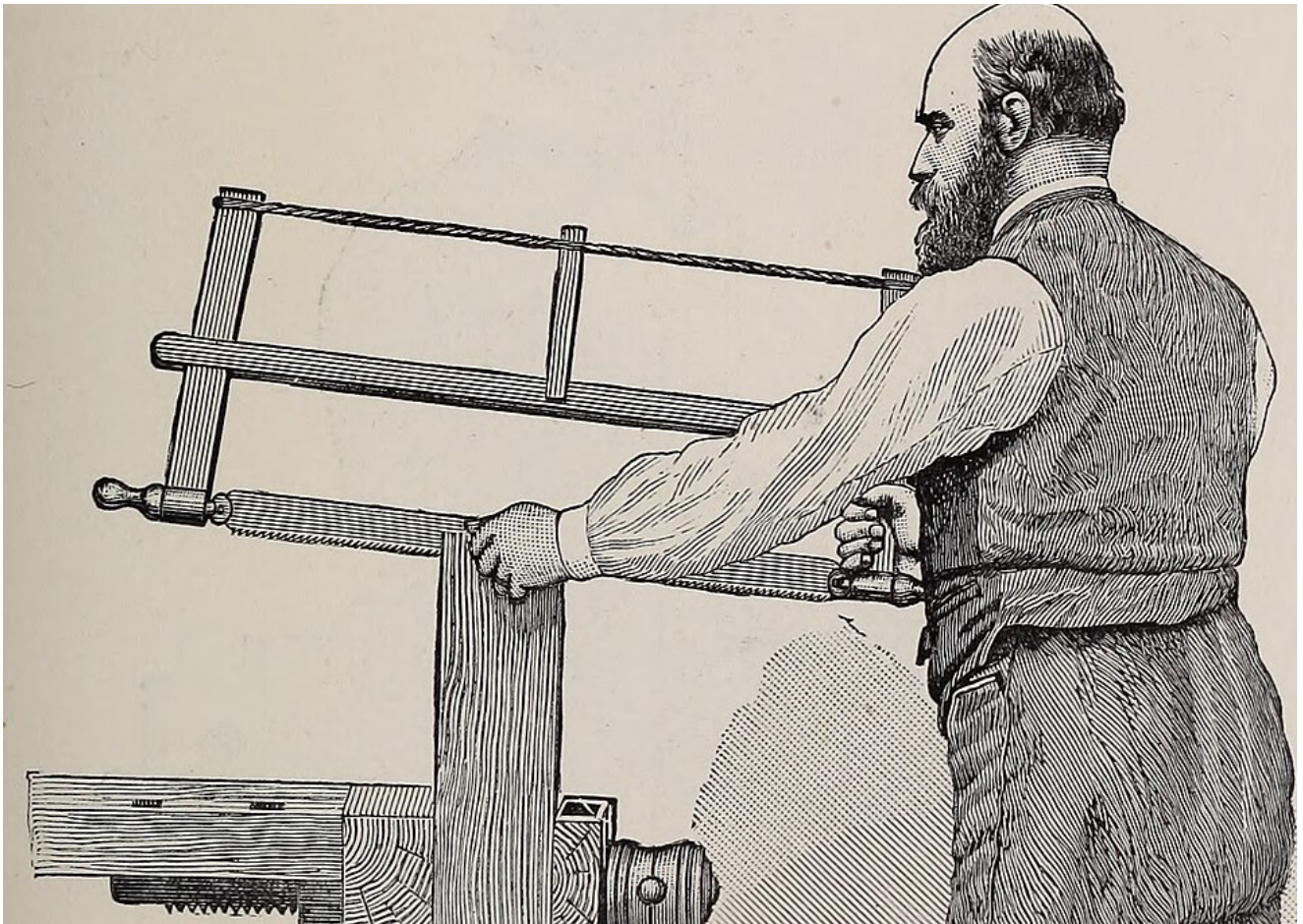
Da jeg vokste opp på 1970-tallet gikk jeg i klasse med Terje. Terje elsket å brodere korssting, og aldri så vi han mer produktiv enn i timene med tekstilsløyd. Den ene klokkestrengen avløste den andre i et rasende tempo. Terje fikk utvikle kjærligheten til håndverket, og han valgte da også den veien videre i livet.

2. Sløyd inspirerer til respekt for grovt, ærlig, kroppslig arbeid

Tror dere ikke at når høvelen og fila har funnet sin rettmessige plass side om side med kart og historiebøker, og at det undervises i håndverk på et rasjonelt og systematisk vis, at mange gamle fordommer vil dø ut, og at den tradisjonelle inndelingen av mennesker i kaster vil forsvinne?

Dette skrev den franske pedagogen Jules Ferry i 1883. På samme måte som Salomon ville han løfte håndverkets status gjennom å satse på håndverk i skolen.

Fremdeles er håndverkets status i samfunnet regnet som en flaskehals i arbeidet for å rekruttere fremtidens håndverkere. Både i Riksantikvarens håndverksstrategi og hos Sparebankstiftelsen DNBS storsatsing *Håndverksløftet* pekes det på tradisjonshåndverkerens status som en sentral utfordring. Med Håndverksløftet vil Sparebankstiftelsen DNB gjennom ulike tiltak bidra til «...å løfte frem håndverkernes status i samfunnet». Hvilke strategier kan best bidra til å gi tradisjonshåndverkeren anerkjennelse? Her kan en selvsagt tenke seg ulike tiltak, men Salomon trekker frem en åpenbar god strategi: Når barn og unge får sløydundervisning i skolen, økes også forståelsen og respekten for håndverket og håndverksfagene.

3. Sløyd utvikler uavhengighet og selvhjulpenhet

Å klare seg selv er kanskje noe av det viktigste vi kan formidle til våre barn. Med en god sløydundervisning legges et grunnlag for å prøve seg på nye, praktiske, utfordringer. Med mestringsfølelsen som følger med å lage en krakk eller en sleiv følger også viljen til å prøve seg på nye prosjekter. Ikke bare i sløydssalen, men i livet generelt. I sin bok *Hendenes metode* formulerer Ole Thorstensen det godt:

Når vi får mer kontroll over våre skapende evner, og arbeidet vårt, så vil det kunne gi oss kontroll i livet ellers også.

I en tid der en diskuterer ulike strategier for beredskap, er det også grunnleggende at en kan eller tør å løse nye, praktiske utfordringer, også der det ikke er en skjerm å støtte seg til. Det kan være å reparere eller sy om et plagg, eller å sy inn en knapp. Den psykologiske siden av sløyd i skolen må dermed ikke undervurderes. Praktisk håndverk gir oss selvtillit og gjør oss selvhjulpne. Der skjermen er som Supermanns grønne kryptonitt og pasifiserer, er praktisk håndverk som Obelix' styrkedråper. Håndverksnestor Jon Godals bok *Klar deg sjøl* viser at en kommer langt med en kniv, erfaring, og nødvendig selvtillit i møte med naturen. Han skriver: *Skal du overleve, må du ha vilje til det. Gir du opp, har du ikke lenger noen sjanse.*

4. Sløyd skaper gode vaner med orden, nøyaktighet, renslighet og ryddighet

Dette er svært viktige egenskaper å ha med seg videre i livet, noe Salomon slår fast:

Det kan ikke være den minste tvil om at disse vanene har en uomtvistelig verdi i livet videre, og som skolen derfor burde bidra til å dyrke frem.

I sløydundervisningen lærer en tidlig å holde høvelbenken ryddig og verktøyet skarpt. I tekstilsløyden er rensligheten et must. Slik kan skolesløyden bidra til gode vaner, en vellykket utdanning, til senere arbeidsliv, og ikke minst til et lykkelig samliv.

5. Sløyd trener øyet og formsansen, gir økt fingerferdighet, grep og utvikler berøringssansene

Gjennom praktisk sløydundervisning søker Salomon å styrke en ny generasjons forståelse for estetikk og form. I tillegg peker han på grunnleggende motoriske ferdigheter som mangler i vår tid: *Et betydelig antall mennesker kan ikke slå i en spiker for å henge opp et bilde uten å treffe fingeren i stedet for spikeren. Ikke fordi det er vanskelig å slå i en spiker, men fordi de ikke har lært å bruke hendene.*

Håndverk er noe vi opplever med hele kroppen. Engelskmennene kaller det for *embodied knowledge*. Begrepet er et uttrykk for den praktiske, fysiske eller intuitive forståelsen som er lagret i kroppen og nervesystemet, snarere enn i bøker eller digitale data. Gjennom sløyd trenes kroppen vår til å vite hva den skal gjøre uten at vi aktivt må beregne hver bevegelse. Håndverkere, kokker, idrettsutøvere og kirurger er alle avhengige av det som kalles *sensorisk bevissthet*, enten det gjelder å elte en deig, operere en hjertepasient, kaste en dartpil, kjenne vekten av en hammer, eller spille gitar. Kort sagt kan en si at sløydundervisning i skolen vil bidra til å danne grunnlaget for hvordan vi forstår verden og reagerer på ulike situasjoner.

6. En blir oppmerksom, lærer flid, utholdenhet og tålmodighet

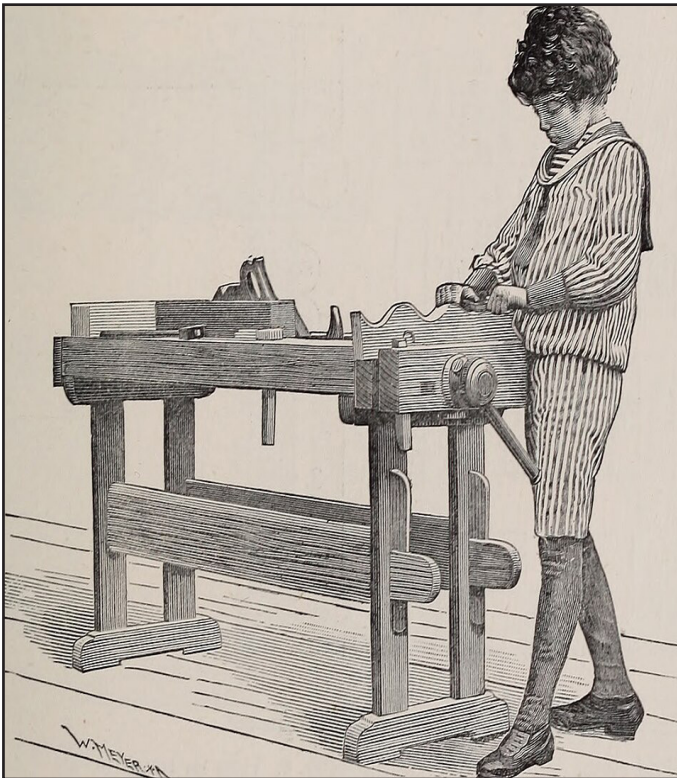
Alle som har arbeidet med sløyd og håndverk vet at det krever ens fulle oppmerksomhet og fokus. En som høvler må følge med og kjenne etter i bevegelsen der høveltanna møter materiale. Dette er et samspill mellom grep, retning, hastighet og kraft som krever utøverens hele fokus. Med sløyd følger også flid, gjerne uttrykt gjennom iherdighet og iver. *Tålmodigheten* utfordres og trenes jevnlig i sløyd-salen på reisen mot et godt resultat. I den teoretiske skolehverdagen vil læreren ofte slite med å få elevenes fulle oppmerksomhet. Dette, hevder Salomon, gjelder ikke i sløydundervisningen der man av erfaring vet at barna er svært oppmerksomme.

Dette er også min erfaring når jeg har holdt spikkekurs for barn. De forstår raskt hvordan samspillet mellom hender, kniv og emne krever oppmerksomhet og utholdenhet på veien mot et godt resultat.

7. Sløyd fremmer utviklingen av fysiske krefter

Det er temmelig åpenbart at å vri en vidjespenning, spinne, karde, strikke, sage, hogge med øks og høvle styrker oss fysisk. Vi blir sterkere, og utvikler muskler og motorikk. Dette trenger vi da også i et stadig mer stillesittende samfunn, der skolen prioriterer fingrenes trykk på tastaturet fremfor å forholde seg til den virkelige verden. I tillegg er sløyden ifølge Salomon sykdomsforebyggende. Han retter en advarende pekefinger mot at en stillesittende skole bidrar til å svekke barna fysisk, og i verste fall merker dem for livet:

Statistisk materiale hentet fra Sverige, Tyskland og Belgia, viser at disse sykdommene, tidligere knapt kjent blant de unge, er økende blant barn som er i skolen. Disse sykdommene er fremkalt ved de mange timene barna forventes å sitte stille, og de unaturlige stillingene de sitter igjennom de mange timene.

Det er et faktum at ungdom i dag er i dårligere fysisk form enn tidligere generasjoner, noe som blant annet reflekteres i rekrutteringen til Forsvaret. Et økende antall barn utvikler fedme, og antall diagnoser for ADHD og autisme blant barn og unge i Norge har økt betydelig. Det er derfor viktig å stille det kjetterske spørsmålet om mer teori og stillesitting i skolen er løsningen eller en del av problemet?

Salomons relevans i dag

Med bakgrunn i denne gjennomgangen av Salomons sju formative mål ser vi at de er vel så aktuelle i dag som for 130 år siden. Vi er fremdeles mennesker som trenger å skape noe med egne hender for å bli hele mennesker. I tillegg trenger vi håndverkere i fremtiden som kan løse de store utfordringene innenfor kulturminnevernet. Utfordringen med stavkirkene og de andre kulturminnene våre kan ikke løses via en skjerm. Det vil kreve kompetente tradisjonshåndverkere på et høyt utøvende nivå. Skal vi få til dette, må grunnlaget legges tidlig, og det må ryddes plass til praktisk håndverk i skolen.

Gjør håndverk til et basisfag i grunnskolen

Det er på høy tid at håndverket prioriteres i skolen. Statusen til håndverksfagene må løftes og prioriteres i grunnopplæringen. På lik linje med norsk, engelsk og matte burde håndverk oppgraderes til et basisfag. I det minste burde sløyd og håndverk oppgraderes som en grunnleggende ferdighet på linje med lesing, skriving, regning, digitale og muntlige ferdigheter. I dag er praktisk håndverk hverken regnet som et basisfag eller en grunnleggende ferdighet. I lys av at vi vet hvor viktig praktisering av håndverksferdighetene er, blir en slik nedprioritering absurd.

Det er også et viktig poeng at undervisning i praktisk håndverk må få den nødvendige avsatte tiden. Totimer på en torsdag blir kort og ineffektivt. Håndverk bør skje i lengre tidsbolker, slik at elevene får tid til den nødvendige fordypning og forståelse. Jon Godal peker på viktigheten av dette i en e-post:

«Vi hadde gammaldags snikring i 14 heile dagar kvart år frå 4.klasse. Det har eg hatt nytte av heile livet. I realskolen fekk vi 2 timar i veka med sløyd. Det var ineffektivt».

La oss introdusere sløydene igjen! Nettopp fordi Salomon, og så mange etter han, tydelig har forklart oss hvor viktig håndverk er for oss som mennesker, for vår utvikling og for våre holdninger. Det er, som Tesfaye sier, *håndverket som gjør oss til mennesker*.

Mange har latt seg inspirere av Otto Salomon, og et eksempel er *Kunst og Design i Skolen* som har utviklet en ferdighetstrapp for sløyd. Gjennom videoer og gode eksempler søker de å inspirere nye lærere til å sette i gang prosjekter i tresløyd med elevene sine. Tanken er at for hvert steg elevene tar i ferdighetstrappen, utvikler de nye håndverksferdigheter. Dette er et godt bidrag på veien, men som på langt nær dekker et enormt behov.

Det er derfor på høy tid å børste støvet av Salomon og rydde plass til høvelbenker og skarpe kniver i norsk grunnskole igjen, slik at vi igjen kan få en skole som bidrar til å skape *gangs menneske*.

Fotnoter:

¹Å bli et gagns menneske betyr å utvikle seg til en samfunnsnyttig, ansvarsfull og skikkelig person. Begrepet ble tidligere mye brukt i den norske skolen.

²Fra H.M. Dronningens tale under seminaret «Løfte håndverket» og lanseringen av Riksantikvarens håndverksstrategi på Maihaugen, 6. mai 2025.

³Otto Salomons 7 formative aims er oversatt av forfatteren.

Litteraturliste

Forskning.no Éin lærar og altfor mange elevar: Kva skjer med alt elevane skal lære? / <https://www.forskning.no/barn-og-ungdom-oslomet-partner/ein-laerar-og-altfor-mange-elevar-kva-skjer-med-alt-elevane-skal-laere/2647610> Sett 30.06.26

Godal, J (1985) Klar deg sjøl, A. Kiellands forlag AS, Trondheim / Lesja

Godal, J, i epost 21.05.26

Grøndahl et al. (2016) Lenge leve tradisjonshåndverket! Rapport fra yrkesfaglig utvalg for immateriell kulturarv og verneverdige fag, Utdanningsdirektoratet, Oslo

Kongehuset.no (2025) H.M. Dronningens tale under lanseringen av Riksantikvarens håndverksstrategi på Maihaugen, 6. mai 2025 <https://www.kongehuset.no/taler-og-budskap/dronning-sonja/riksantikvarens-handverksstrategi> Hentet 22.05.26

Kunst og design i skolen, Ferdighetstrapp i tresløyd <https://www.kunstogdesign.no/ferdighets-trapp-for-tresloyd?sanity-preview-perspective=drafts> Sett 30.06.26

Oslo Met, Mange elever kan ikke bruke verktøy <https://www.oslomet.no/forskning/forskningsnyheter/mange-elever-kan-ikke-bruke-verktoy> Sett 30.06.26

Salomon, O A (1907), The Theory of Educational sloyd, fjerde utgave, Silver, Burdett & co, Boston, New York, Chicago

Tesfaye, M (2013) Kloge hænder: et forsvar for håndværk og faglighed, Gyldendal, København

Thorbjörnsson, H (1992) Slöjd och lek på Nääs, OrdBilderna AB, Helsingborg

Thorstensen, O (2026), Hendenes metode, Cappelen Damm, Oslo

Utdanningsdirektoratet, Grunnleggende ferdigheter, <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/grunnleggende-ferdigheter/> Sett 19.05.26

